

Mensur Akgün
Yalım Eralp
Şadi Ergüvenç
Sami Kohen
Sönmez Köksal
Özdem Sanberk
Sylvia Tiryaki
Ali Resul Usul

ORTA DOĞU VE KUZEY AFRİKA'DAKİ DEĞİŞİMİ ANLAMAK

İSTANBUL | 11 NİSAN 2011 | No. 1

ÖNERİLER

- Real politika ile etik politika arasında çelişkiye düşecek çıkışlarda bulunulmaması
- Ayaklanmaların olduğu ülkelerde, özellikle Suriye'de rejimle iyi ilişkileri korumaya çalışırken halkın yabancılaştırılmaması
- Libya konusunda Türkiye'nin Kaddafi'den yana olduğuna dair uluslararası kamuoyunda oluşan/oluşturulmaya çalışılan imajla özdeşleşilmemesi
- Bu rejimlerin devrilmesi halinde edinilecek tutum için öngörülü olunması
- Ayaklanmaların olduğu ülkeler dışındaki tüm aktörlerin, başta İran olmak üzere, çok dikkatle takip edilmesi
- Türkiye'nin bölgedeki rolü açısından ABD ile yeni bir ilişki içine girme şansının değerlendirilmesi
- Dış politikada önceliklerin tespiti ve bunların üzerine yoğunlaşılması; "kibirli" / öğretici söylemlerinde aşırıya kaçılmaması
- Fransa ile tırmanan gerginliğin azaltılması ve krizin iyi yönetilmesi
- Bölgedeki olayların Türkiye'yi etkileme ihtimalinin göz ardı edilmemesi ve bu konuda gerekli adımların atılması
- Bölgede AGİT benzeri bir örgütlenmeye gidilmesi için gerekli olan siyasal zeminin yaratılmasında öncü rol üstlenilmesi.

İÇİNDEKİLER

Giriş, 2

Tartışma, 4

Demokrasi: Kavramsal tartışma ve bölgesel bağlam, 4

Bölgesel Halk Ayaklanmaları: Talepler ve Sürecin Geleceği, 5

Türkiye ve Orta Doğu: Türkiye Dış Politikası ve Çıkar tanımları, 8

GİRİŞ

Dünya siyasetine görünebilir bir gelecekte damgasını vuracak en önemli olay, kuşkusuz Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki, daha doğrusu Arap coğrafyasındaki halk hareketleri ve bunların meydana getirdiği siyasi, sosyal, ekonomik değişimler olacaktır. Bu coğrafyaya yakınlığı, ilişkisi ve iddiası yüzünden de Türkiye bu değişimden etkilenecek, etkileyecek ve değişimi tıpkı diğer aktörler gibi kendi çıkarları doğrultusunda yönetmeye çalışacaktır.

Bu yüzden düşünce üreten tüm merkezlerin bu konu üstüne eğilmeleri, siyaset yapıcılar için alternatif öneriler geliştirmeleri gereklidir. Biz de İstanbul Kültür Üniversitesi Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi (GPoT) olarak bu gereksinimden hareketle, 11 Nisan'da bir araya gelerek elinizdeki analizi ve siyasal önerileri geliştirdik.

Tartışmamız Emekli Korgeneral Şadi Ergüvenç ve Doç. Dr. Ali Resul Usul'un sunuşları ile başladı.¹ Toplantıya Emekli Büyükelçi Sönmez Köksal, Emekli Büyükelçi Yalım Eralp, Gazeteci Sami Kohen, Emekli Büyükelçi Özdem Sanberk, GPoT yöneticileri Mensur Akgün ve Sylvia Tiryaki katıldı. Toplantının rapörtörlüğü Nigâr Hacızade tarafından yapıldı.

Bu toplantıya katılanlar Tunus'ta başlayıp tüm Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya yayılan sosyal ve siyasi hareketler, özellikle de son olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararıyla askeri bir harekete sahne olan Libya'daki gelişmelerin olası sonuçları ve uluslararası yansımalarını değerlendirdiler.

Şadi Ergüvenç ve Ali Resul Usul'un toplantı için kaleme aldıkları makaleleri sunmalarının ardından yaklaşık dört saatlik bir tartışma sonucunda "ortak akıl" ürünü bir dizi öneri üretildi. Bu rapor sözkonusu tartışma ve önerileri tarafların görüşlerini yansıtarak içermektedir.

Toplantıda üzerinde durulan başlıca konular ve cevap aranan sorular şunlar oldu:

- Ortadoğu ülkelerinde yerleşik yönetim ve rejim karşıtı hareketlerin nedenleri ve hedefleri nelerdir? Nedenler arasında dış etkenlerin, küreselleşmenin, çıkar odaklarının rolü var mıdır?
- Bu hareketler arasında benzerlik ve farklılıklar nelerdir; aralarında bir etkileşim var mıdır?

¹ Emk. Korgeneral Şadi Ergüvenç'in "Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da değişim fırtınası" adlı sunumuna verilen linkten ulaşabilirsiniz:

http://www.gpotcenter.org/dosyalar/Erguenc_Presentation_11APR2011.pdf

Doç. Dr. Ali Resul Usul'un "Arap halk hareketleri, bölgede demokratikleşme imkanları, Libya ve Türkiye'nin tutumu" adlı sunuşuna verilen linkten ulaşabilirsiniz:

http://www.gpotcenter.org/dosyalar/Resul_Presentation_11APR2011.pdf

- Benzer olayları yaşamaya aday başka ülkeler var mıdır, varsa hangileridir? Bölge dışı ülkelerde benzer olaylar çıkması olasılığı var mıdır?
- Diğer ülkelerin olaylara tepkisindeki tutarlılık ve çelişkiler nelerdir; ve bu tepkilerin gelişmeleri etkileme potansiyeli ne olabilir? (ABD, AB, NATO, Fransa, İran, vb.)
- Rejim karşıtı hareketlerin olası sonuçları neler olabilir?
- Olayların Türkiye açısından taşıdığı anlam nedir ve olası etkileri ne olabilir?
- Türkiye'nin Ortadoğu için vizyonu ne olmalıdır?

Bizler açısından son derece öğretici geçen ve farklı disiplinlerden gelen katılımcıların ortak düşüncesini içeren bu kısa notun karar vericiler kadar, bu konuda yazan ve düşünen herkese yararlı olacağına inanıyoruz.

Saygılarımızla,

Dr. Sylvia Tiryaki
GPoT Adına

TARTIŞMA

Demokrasi: Kavramsal tartışma ve bölgesel bağlam

Sunumların ardından yapılan tartışma Arap coğrafyasındaki demokratikleşme isteği ve sürecin geleceği üzerine yürütülen fikirlerle başladı. İlk kertede ortaya konan, demokratikleşmenin yerel bir olgu olduğu, demokrasi algısının buna bağlı olarak ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye farklılık göstereceğiydi. 1990’larda liberalizmin küresel yükselişiyle birlikte dünyanın her ülkesinde demokratikleşme ivme kazanırken Orta Doğu’nun neden bu sürecin dışında kaldığı sorgulandığında, cevaben daha önce ortaya konmuş Arap istisnacılığı, Müslüman istisnacılığı gibi geleneksel teoriler değerlendirildi. “Neden Arap dünyasında demokrasi yoktur?” sorusuna cevaben siyasi-kültürel açıdan laiklik veya modernizasyonun olmayışı, despot bir iklimin varlığı, rant devleti teorisi, sivil toplumun ve orta sınıfın gelişmemesi gibi sebeplerin öne sürüldüğü, fakat bu perspektiflerinin hepsinin eleştirildiği ortaya kondu.

Soruya cevabın Arap veya Müslüman istisnacılığında değil başka bir yerde aranması gerektiği ve her şeyden önce sözkonusu ülkelerin önünde demokratik bir sisteme geçiş için hiçbir engel olmadığı ortaya kondu. Mısır’daki olayların açıkça gösterdiği üzere, bu ülkelerde halklar demokrasiye çok açık, zira kavramın kendisi norm olarak çok yüksek bir ideal; açıkça “demokrasiye karşı” olduğunu ifade eden gruplar, hareketler veya ülkeler çok sık rastlanan bir durum değil.

Bölgede yapılan çalışmalar da demokrasinin alternatifi olmayan, meşruiyeti çok yüksek bir rejim olarak görüldüğünü ortaya koyuyor. “İslami mi seküler demokrasi mi istersiniz” sorusu Irak, Cezayir gibi ülkelerde sorulduğunda, otoriter, İslami bir demokrasi isteyenlerin oranının çok düşük olduğu görülüyor. Demokrasi isteyip istemedikleri sorulduğunda, bölgede %15 gibi küçük bir kesim İslami bir devlet istediğini, %80 ise demokratik rejimi tercih ettiğini söylüyor. Bu yandan sistemin meşruiyetini tartışılmaz bir şekilde teslim ederken, bir yandan da asıl olarak “insanların seküler demokrasi algısının nasıl olduğu” sorusunu ortaya koyuyor.

Sekülerizm ile demokrasi arasındaki ilişkinin nasıl görüldüğüne dikkat etmek bu noktada elzem; soyut kavramların zihinlerde nasıl şekillendiği önemli.

Katılımcılardan birinin vurguladığı gibi, bölgedeki sosyal bilimler çalışmalarını daha derin yapmak gerekmektedir; “İslami demokrasi” ne demektir?”, “şeriat” nedir? gibi sorgulamalarda tanımlar açıklanmalı, bağlamına oturtulmalıdır. Örneğin Boğaziçi Üniversitesi’nde yapılan bir araştırmada Türkiye’nin şeriatla yönetildiğini görmek istediğini söyleyen çoğu kişinin, çok eşlilik vb. koşullara dair ek sorular yöneltildiğinde fikir değiştirip aslında şeriat istemediklerini söylemeleri, kavramsallaştırmanın ve tanımların önemini ortaya koymaktadır.

Katılımcılar, özellikle son 10 yılda “Müslüman demokrasi” deyişinin daha sık duyulduğunu, ancak bu terimin Orta Doğu’da olanları tasvir etmek için yeterli olmayacağını söylediler. Son tahlilde, seküler de olsa İslami de olsa bölgede demokrasiye muazzam bir vurgunun yapılmasının önemine değinildi.

Bölgede ortaya çıkan veya hız kazanan hareketler bağlamına oturtulduğunda, katılımcılar “demokrasiye geçmek” ile “demokratikleşme”nin farkına dikkat çekti. Mısır örneğine bakıldığında, bu ülke demokratik rejime geçse de demokratikleşmenin yıllar süreceğini öngörmek, zira demokratikleşmenin, tıpkı Türkiye’de olduğu gibi, hem ucu açık bir süreç, hem de geri dönüşler, krizler, gel-gitlerle dolu zor bir süreç olduğunu kabul etmek gerektiği vurgulandı.

Demokratik bir sisteme geçmek için en önemli koşul kurumsallaşmadır, zira kurumsallaşma olmadan yapılan seçimler kaos getirecektir. Katılımcıların vurguladığı gibi Türkiye demokrasisi de kurumsallaşmadan faydalanmıştır; nitekim Avrupa Konseyi üyesi olmasaydı Türkiye’nin bir takım normların farkında olmayabileceğinde katılımcılar hemfikir oldu. Bu anlamda katılımcılar AGİT benzeri bir örgütün Ortadoğu’da kurulması fikri üzerinde durdular. 2008’de Cumhurbaşkanı’nın da ortaya attığı bu fikir üzerinde düşünme ve hazırlıkla başlama zamanının geldiğini söyleyen katılımcılar, Türkiye’nin örnek ve lider olacağı, çocuk, kadın, genç hakları konusunda da çalışacak bir üst kurumun gerekliliği üzerinde durdular.

Bölgesel Halk Ayaklanmaları: Talepler ve Sürecin Geleceği

Bölgede yüzbinlerce insanın, talep ettikleri şeyin ne olduğunu formüle etmeden de olsa üç şeyi kesin olarak istedikleri görüldü; despotun gitmesi, yolsuzluğun bitmesi ve adil seçimler. Küreselleşme, genç nüfus, sosyal medya etkisi, haberleşmenin iyileşmesine ve insanların taleplerini şekillendirmeyi bilmelerine etki etti. Katılımcılara göre bu talepler ne ölçüde karşılanırsa, süreç o ölçüde normal rayına oturacak.

Türkiye’de Arap toplumları pek yakından bilinmiyor; özellikle toplumların İslamla ilgisi bağlamında kendini gösteren birçok eksik veya yanlış bilgi mevcut. Şeriat sadece aile hukuku, özel hukuk açısından geçerli olsa da, Türkiye modeli tartışmaları çerçevesinde, cumhuriyetin ilk yıllarındaki seküler sistemin bu ülkelerde olmasının zaten sözkonusu olmadığı, öyle bir yapılanmaya gidilmeyeceği konusunda tartışmacılar hemfikir oldu. Aynı zamanda, katılımcılara göre bu ülkelerin algılanışında Batının hatası Müslüman kardeşleri öcü gibi görmek, Müslümanlar’ın da da evrim içinde olduğunu gözden kaçırmak oldu.

Özellikle Müslüman Kardeşleri algılamadaki büyük hata onların evrimini görememek oldu. Bu korku da, toplumu iyi tanıyamamaya, bu olayların bu kadar sertleşmesine yol açtı. İran devriminden sonra oluşan bir İslamcı yapılanma söz konusuydu oysa bu yapılanma içinde daha sonra cihadçılar Afganistan’a, Kafkasya’ya, Bosna’ya gitti; Müslüman Kardeşler El Kaide de dahil kendi içlerindeki cihadçıları diğer ülkelere doğru yönlendirip kendilerini temizlediler. Bu İslamcı gruplar daha nötr bir kimlik kazanırken, bu dönüşümün değerlendirilmesinde Batı hata yaptı. Katılımcılara göre, Batı bu değişimler daha iyi değerlendirilebilseydi, demokrasiye daha yumuşak bir geçişi yönlendirebilirdi.

Orta Doğu ve Kuzey Afrika'yı sarsan halk ayaklanmaları tabii ki henüz noktalanmış süreçler değil; buna iktidarın devrildiği Tunus ve Mısır da dahil. Belirsizlikler, kaos ve karmaşanın içinde devam eden bir sürecin içindeyiz; bu devrimler tarihinde çok görülen birşey. Tunus'ta ve Mısır'da olduğu üzere başlıca amaç otoriter rejimin devrilmesiyken, daha sonra başka talepler ön plana çıkmaya başlar.

Mısır'da devrim bittiği sanıldığı halde Tahrir Meydanı yeni gösterilere sahne olmakta. Devrim Mübarek'in gitmesiyle bitmiş değil, diktatörün devrilmesine rağmen rejimin kalıntıları devam ediyor. Bazı ülkelerde ise sürecin daha yeni başladığı görülüyor. Nisan 2011 itibariyle geçen üç ayda Bin Ali ile Mübarek devrilirken diğer diktatörlerin direndiği görülüyor. İlk devirmeden sonra başka talepler kendini belli ediyor. Mısır örneğinde ilk etapta çok fazla duyulmayan talepler ortaya çıkıyor; işçiler zam istiyor, işsizler iş istiyor, öğrenciler eğitim sisteminde reform istiyor, kadınlar eşitlik istiyor. Katılımcılardan birinin belirttiği gibi, sürecin başında Tahrir Meydanı'na bakıldığında oradaki kitle herkesin her konuda mutabık kaldığı bir kitle olarak görünürken, ucu açık ve belirsiz olan bu süreç devam ettikçe farklı gruplar arasında da güç kavgası daha görünür hale geliyor.

Bölgede alevlenen olaylara dair tartışmanın bir diğer boyutu başından beri dış etkenlerin rolü oldu. Katılımcılara göre en azından başlangıç aşamasında dış güçlerin fazla bir etkisinin olmadığı, iç dinamiklerin çok daha ağır bastığı görüldü. Dış güçler yaratılmış olan yeni ortamdan yararlanmak için belki devreye girecektir ancak bazı teorisyenlerin ortaya attığı gibi olaylar bunlar tarafından tetiklemiş değil.

Gerek Tunus'ta gerek Mısır'da, insanlar sokaklara döküldüğü zaman kurumsallaşmış bir hallerinin olmadığı, her şeyin çok spontane geliştiği açıkça görülüyordu. Katılımcılara göre bugünkü ortamda dış güçlerin araya girmek ve yeni dinamiklerden kendi çıkarları uyarınca faydalanmak istemeleri normaldir. Her ne kadar ABD'nin, İngiltere'nin, Fransa'nın olayları öngördüklerini söylemek mümkün değilse de, ilk şoktan sonra olaylar birçok ülkelerin istihbarat raporlarında yer almaya başladı.

Katılımcıların hemfikir olduğu üzere, ABD, en başından beri, Tunus, Mısır, Libya konusunda bir şaşkınlık ve Afganistan ve Irak deneyiminden sonra bir çekingenlik içinde. Bir yandan kamuoyu böyle müdahalelerden desteğini çekmişken, Obama'nın da İslam dünyasını karşısına almış bir ABD imajını yaratmama konusunda duyarlılığı var; Libya'ya müdahale ederse, hem ne olacağı belli olmayan bir batağa girme, hem de yaptığı açılımların boşa gitme riski mevcut.

Fransa cephesinde ise, katılımcılara göre Sarkozy karşısındaki fırsatı çok iyi kullandı ve proaktif olma anlamında Fransa'yı öne geçirdi. Özellikle Tunus'ta bocalayan Sarkozy, Libya'da iç savaşa evrilen krizi bunu seçimlerin de öncesinde kompanse etmek için iyi bir fırsat olarak gördü. Şu ana kadar en aktif dış aktör olarak öne çıkan Fransa, "büyük Fransa", "güçlü Fransa" ideali yolunda ABD'nin de sessiz onayıyla inisiyatifi ele aldı.

Libya özelinde, katılımcıların tümünün dile getirdiği husus bu ülkede demokratikleşmenin çok uzun bir süreç olacağı, ancak örneğin Suriye'ye kıyasla, Libya'da bir kimlik çatışması sorununun olmayışının bu ülkenin yararına olacağıydı. Kaddafi'nin devrilmesi durumunda bile demokratik kurumların kurulması gerekmekte, sürecin aceleye getirilmesi kendine has tehlikeler doğurmaktadır, zira kurumların kurulamaması halinde burada yapılacak seçimler kaosu da getirebilir. 1968'den bu yana yıkılmayan paradigmaya göre anayasa ve seçim kanunu başta olmak üzere kurumsallaşma demokratikleşme sürecindeki önemi katılımcılar tarafından özellikle vurgulandı.

Bu süreçte Libya'nın olası avatanjlarından birinin petrol kaynakları olduğunu not eden katılımcılar, petrolün ekonomiyi geliştirmek ve halkın refahını artırmak için bir araç olabileceğini söyledi. Orta sınıfın ve sivil toplumun olmaması dezavantaj olarak dile getirilirken, kimlik bunalımının, kimlik üzerinden bölünmüşlüğün olmaması avantajlar hanesine not edildi. Libya'nın nispeten homojen bir ülke olmasının avantaj olacağı öngörülmektedir.

Çünkü demokratikleşme çalışmalarına göre ulusal kimlik demokratikleşme konusunda ilk dikkat edilmesi gereken unsurdur; bir ülkede çok fazla kimlik ve ayrışma varsa, o ülkenin demokratikleşmesi de o oranda zorlaşır. Aynı zamanda kabile kimliklerinin, mezhepleşmenin yaygın olması demokrasiyi kolaylaştırıcı bir unsur değil.

Bölgedeki diktatörlüklerde iktidarın her daim kendi kimliğini empoze ettiğine dikkat çeken katılımcılar, kimlik konusunda Türkiye ile de paralellikler kurdular. Türkiye'nin karşılaştığı en önemli sorunlardan birinin Sunni-Türk kimlik içine hapsedilmiş olmak olduğunun altı çizilirken, aynı zamanda Türkiye'de olduğu gibi kapsayıcı kimlik meselesinin zaman içinde oturabileceğine dikkat çekildi.

Suriye konusuna gelindiğinde de kimlik üzerinden yaşanan ve iktidarın da aktif olarak empoze ettiği bölünmelerin bu ülkenin işleyen bir demokrasi haline gelmesini zorlaştıracak en büyük etmenlerden birisi olacağı konuşuldu.

Özetle, katılımcılar bölge olarak ne kadar süreceğini bilmediğimiz bir sürecin başında olduğumuzu, yaşanan halk ayaklanmalarının en önemli sebeplerinden birinin halkın rejimler karşısındaki korkusunu yenmesi olduğunu tekrarladı. Sözkonusu farkındalık, zihinsel bir dönüşümü beraberinde getirebilir ve daha uzun vadede mevcut otoritarisminin ortadan kaldırılmasını sağlayabilir. Sosyal paylaşım siteleri, bireyin bilgiye erişimi, özellikle gençlerin bilgiyi paylaşmaları ve güç sahibi olmaları onları otonom kılarken, ortaya 21. Yüzyılı etkileyecek yeni bir paradigma çıkıyor.

Orta Doğu'daki halk hareketlerinin başından bu yana hem bölgede hem de uluslararası basında sıkça yer bulan ve Türkiye medyasının da tartıştığı "Model ülke Türkiye" konusunu değerlendiren katılımcılar, AKP'nin mutlaka örnek teşkil edeceğini savunmak için erken olduğunu, ancak değer anlamında "Müslüman demokrasi"nin yükselişinin inkar edilemez olduğunu vurguladılar. Bir yanda AKP tipi modeli de gözönünde bulundurarak, şiddeti bırakan İhvan hareketi için dahi "eski islamcılar"ın

bir dönüşümün geçirmesi, bir yandan liberal demokrasinin bütün dünyadaki ezici normunun etkinliği Arap dünyasını, buradaki siyasi kültürleri de etkiledi.

Katılımcılara göre siyasi ve kültürel anlamda yaşadığımız normatif değişimler hepimizi etkiliyor ve yumuşatıyor. Yeni jenerasyonun hayat tarzı üzerine çalışmaların gösteriyor ki, Batı ile Arap dünyası arasında muazzam bir fark yok; teknoloji ve küreselleşme ile birlikte Arap dünyasında kültürel bir değişim var ve bunun etkisi İslamcılara da yansıyor. Bilhassa Mısır ve Tunus'ta yaşanan olaylar ve Arap halklarının kültürel değişimlerini –İslami gelenek de dahil- gözönünde bulundurunca görülüyor ki İslam ve demokrasi konusunda bu toplumlar da olumlu anlamda bir devinim içindeler.

Türkiye ve Orta Doğu: Türkiye Dış Politikası ve Çıkar Tanımları

Katılımcılara göre, bölgede kısa vadeli gelişmelerin önü açık; bu anlamda Türkiye açısından istenen gerçekleşmeyebilir. Bu ülkelerde güçlü bir lider kadrosu ve güçlü ordu oluşuncaya kadar siyasal istikrarın uzak bir hedef olacağını öngören katılımcılar, dolayısıyla Türkiye bölgede bir rol oynayacaksa bunun mezhep ve etnisiteler arası uzlaşmayı sağlamaktan geçeceğini vurguladı. Katılımcılara göre bunun için bir yandan istihbarat ve medyaya bilgi sahibi olma görevi düşerken, bu yönde plan yapıp uzlaşma formülü aranacaksa farklılıkların dikkate alınması gerekiyor.

Katılımcılara göre Türkiye başta ortaya etik yönden güçlü bir pozisyon koydu ve “halkın istediğine kulak verilmesi” çağrısında bulundu. Nitekim Başbakan Erdoğan grup toplantısında Mübarek'e seslendiğinde çağrısı Tahrir Meydanı'nda yankılandı. Türkiye'nin bölgedeki imajı açısından çok olumlu bir puan olarak görülen bu hareketin ardından, katılımcılara göre Türkiye aynı tutarlılığı Libya meselesinde, özellikle retorik anlamında gösteremedi. Birgün yaptırımlara karşıyken, ertesi gün yaptırımların desteklenmesi gibi okunması zor hareketler Libya meselesinde Türkiye'nin Kaddafi'den yana olduğu izlenimini verdi ve bu süreçte en aktif ve karlı çıkan ülke olarak Fransa'nın ortaya çıkmasına yol açtı.

Katılımcılara göre, gelinen noktada BBC gibi olayları çok yakından izleyen bir kurum bile Türkiye'nin Kaddafi'den yana tavır aldığı gibi bir izlenime sahipti. Ancak iletişim sıkıntısı sadece Batı ile değil; bu bölgenin insanlarıyla da bir sıkıntının söz konusu olmamasına çalışılmalıdır. Katılımcılara göre Türkiye anlaşılabilir bir real politığın yanında bir de söylemde “etik politik”e başvurdu ve bunda kendisiyle çelişti. Katılımcılara göre buradaki asıl endişe Fransa veya ABD ile sürtüşmek değil, halk hareketlerinin devam ettiği ülkelerle ve o ülkelerin halklarıyla sürtüşmek; Türkiye'nin isyancıların nezdinde kredibilitesini kaybetmesi dış politika açısından Türkiye'ye büyük zarar verir.

Libya ve ateşkes husunda Türk dış politikası konusunda Türkiye'nin bugüne kadar “iki arada bir derede” seyreden tutumunun zorlaştığı, gelecekte daha da zor olacağını söyleyen katılımcılar, ateşkesin de kendisine özgü bir kontrol mekanizması ve hukuku yarattığına dikkat çektiler. İki tarafın da durumunu sakinleştirecek bir

durum yaratmanın mümkün olmasıyla birlikte, ateşkesin izlenme süreci dahi çok masraflı.

Öyle ki katılımcılara göre Türkiye'nin halihazırda gönderdiği 5 gemi bile ilelebet orada kalmaz. Libya konusunda masaya yatırılan ikinci soru sürecin Kaddafi'li mi Kaddafi'siz mi devam edeceği; nitekim Fransa, İtalya ve Katar Ulusal Geçiş Konseyi'ni tanıdılar. Katılımcılara göre prensip olarak iki tarafa da silah yardımı yapılmaması lazım, ancak bir yandan da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1973 sayılı kararı çok iyi okunmalı, zira metinde herkesin kendi lehine çekebileceği bir takım ifadeler var. Örneğin metin isyancı güçlere silah verilmesine zeval vermiyor.

Katılımcıların üzerinde durduğu bir diğer konu ise “yeni Türk dış politikası” olarak da adlandırılan vizyonun limitleri ve bu limitler dahilinde Türkiye'nin söylemi oldu. Katılımcılara göre Türkiye'nin bölgeyi ilgilendiren her konuda aktif olması son derece doğal; Türkiye bunu bölgenin istikrarı için yapıyor çünkü bölgenin istikrarı Türkiye'nin gelişmesi ve kalkınması için en önemli faktör. Türkiye bunu aynı zamanda iyi niyetle yapıyor ancak katılımcılara göre son zamanlarda Türkiye'de bir *grandeur* de söz konusu. Davutoğlu'nun Türkiye için “küresel bir güçtür, dünyanın hiçbir yerinde olup bitenlerden biz geri kalamayız, ve düzen kurucu ülkeyiz” terminolojisine başvurmasında, katılımcılar yukarıda Fransa için zikredilen tutumla paralellikler görüyorlar.

Ülkemizde yükselişte olduğu gözlemlenen Batı karşıtlığının hem iç hem dış siyaset için tehlikeli boyutlara varabileceğinin altını çizen katılımcılar, bir yandan da son olayların Türkiye'nin Batı diplomasisinden vazgeçemeyeceğini açıkça ortaya koyduğunu vurguladı. Bir yandan AB karşıtlığı –gerekçelendirilebilir olmakla beraber- ivme kazanırken, bir yandan da NATO Türkiye için önemli bir araç olmaya devam ediyor.

Ancak son yaşanan olaylar Türkiye'nin proaktif dış politikasının limitlerini de ortaya çıkarmaya başladı. Liberal müdahaleciliğin çok riskli olduğuna ve ABD'nin bunun cezasını Irak'ta çektiği için temkinli davrandığına dikkat çeken katılımcılar, Türkiye'nin de proaktif olmak adına sorun yaşama riskinin olduğuna dikkat çekti. Kilit noktanın dış politikamızda başlıca uğraş ile öncelikler arasında bir ayırım yapmak olduğunu söyleyen katılımcılar, 2000'den 2005'e kadar bunun çok iyi yapıldığını ancak bugün gelinen noktada dengeye geri dönüşün elzem olduğunu vurguladı.

Bu noktada Fransa ile yaşanan gerginliklere bir parantez ayıran katılımcılar, Türkiye'deki “Sarkozy alerjisinin” tehlikeli hale gelmeye başladığını ve Türkiye'nin bunu aşabilmesi gerektiğini söyledi. Fransa'da da çokça anti-Türkiye propagandası yapıldığını teslim etmekle beraber, bunun karşılıklı indirilmesi gereken bir tansiyon olduğunda ve bu restleşmenin Türkiye için bir uğraş haline gelip rasyonel düşünceyi engelleyen birşeye dönüşmemesi gerektiğinde hemfikir olundu.

Türkiye'nin önünde bir misyon yüklenmek, model oluşturmak gibi önemli fırsatlar olduğunu ve Türkiye'nin yapabileceği çok şey olduğunu savunan katılımcılar, Davutoğlu Mısır'a, Suriye'ye, Bahreyn'e de gidişini olumlu değerlendirirken, örneğin Suriye'de Esad rejimiyle olan çok yakın ilişkilerin olduğunu ve bunun anlaşılır da

olduğunu, ancak Türkiye'nin diktatörlerden yanaymış gibi görünmeden, angaje olmadan davranması gerektiğinin de son derece önemli olduğunu vurguladı.

Türkiye'nin bölge halkının bir kesiminin gözünde diktatörlerden yana olduğu izlenimini yaratmasının Türkiye açısından çok hassas ve dikkat edilmesi gereken bir konu olduğunu vurgulayan katılımcılar, bunun özellikle yakın gelecekte mevcut rejim değiştiğinde yerlerini alacak rejimle ilişkiler kurma anlamında önemine dikkat çekti.

Katılımcılara göre Türkiye bu anlamda beyanlarına dikkat etmeli, yumuşak gücü devreye sokmalı, ikili ve çoklu ilişkileri kombine ederek diplomasi alanı yaratmaya çalışmalı ve diğer ülkelerin ne yaptığını çok yakından izlemeli. Türkiye'nin bölgedeki diğer önemli aktörleri dikkatle izlemesi anlamında dikkate alınması, gelişmelere yönelik politikalarının ve söylemlerinin çok yakından izlenmesi gereken diğer ülke İran.

Türkiye bir yandan da bölgedeki hareketleri güvenlik tanımı içinde konuşmak ve tartışmak durumunda. Sadece sınırlarının güvenliği anlamında değil, Türkiye'nin bugün belli bir oranda dış ticaret hacmine ulaşmak, yeni pazarlara, enerji güvenliğine, ulaşım, iletişim güvenliğine erişmek gibi ihtiyaçları var. Açık ki önümüzdeki yıllarda hem tematik, hem coğrafi olarak değişim Türkiye'nin etrafındaki ülkelerde yoğunlaşacak. ABD ve Obama kendini geriye çekmeye çalışsa da, bu dönem Türkiye için ABD ile yeni bir dönemin başlangıcı olabilir. Bölgemizde büyük istikrarsızlık ve güvensizlik döneminde, Türkiye Batı ülkeleriyle, özellikle de ABD ile ortak çıkarlar arayabilir ve ABD ve AB ile olan ilişkilerini yeniden tanımlayabilir.

Bölgedeki değişimin etnik/mezhepsel çatışma anlamında Türkiye'ye intikal edip etmeyeceği derinlemesine tartışılırken, katılımcılar bunun belli ölçüde gerçekleşeceğini, ancak hükümetin iyi yönetmesi halinde bu hareketlerin mahalli kalmaya mahkum olduğu konusunda hemfikir oldu; zira Türkiye'de yaşanan kimlik bazlı çatışmaların en kötü günlerini geride bıraktığı ve belirli bir mutabakat sağlandığını yönünde fikirbirliği sağlandı.

RAPORTÖR

Nigâr Hacızade

KATKIDA

BULUNANLAR

Meltem Abalı

Susae Elanchenny

Narod Maraşlıyan

Lenka Peřková

SELECTED BOOKS

The Heybeliada Talks: Two Years of Public Diplomacy on Cyprus

Prepared by: Lenka Peřková

Edited by: Sylvia Tiryaki & Mensur Akgün

Published: April 2011

Cyprus: A European Anomaly

Author: Michael Moran

Published: November 2010

Turkish - Israeli Relations (1949-2010)

Authors: Alon Liel & Can Yirik

Published: October 2010

Towards a Better Life: How To Improve the State of Democracy in the Middle East and North Africa

Authors: Abdallah Shalaby, Salah al-Din al-Jurshi, Mostafa El-Nabarawy, Moheb Zaki, Qays Jawad Azzawi, Antoine Nasri Messarra

Published: February 2010

SELECTED POLICY BRIEFS & BRIEFS

Nato Füze Tehdidine Karşı Savunmasını Geliştirme Kararını Vermek Üzere

Author: Şadi Ergüvenç

Published: November 2011

Turkey's Geopolitical Assertiveness

Author: Dimitris Rapidis

Published: May 2010

What is a Nation?

Author: Ingmar Karlsson

Published: June 2009

President Obama's Speech in Cairo: A new climate of hope on the world scene

Author: Özdem Sanberk

Published: June 2009